

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

HONVÉDSÉGÜNK A RENDSZERVÁLTÁSTÓL NAPJAINKIG (1.)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az 1848-as forradalom és szabadságharc idején alakult meg a magyar véderő, melynek ez évben ünnepeljük 170. születésnapját. A tanulmány szerzője – a Magyar Honvédség egykori parancsnoka, vezérkari főnöke – a honvédség történetének utolsó három évtizedét veszi górcső alá kétrészes tanulmányában.¹ Az első részben részletesen bemutatja a társadalmi környezet haderőre gyakorolt hatását, a honvédelmi vezetés irányítási rendszerének átalakulását, az új biztonságpolitikai kihívásokra adott válaszokat, az euroatlanti integráció állomásait és a szövetségi követelményekhez való alkalmazkodás folyamatát.

KULCSSZAVAK: vezetési-irányítási rendszer átalakítása, válaszok az új kihívásokra, euroatlanti integráció, NATO-csatlakozás, szövetségi kötelezettségek

A TÁRSADALMI FELTÉTELRENDSZER ÁTALAKULÁSÁNAK HADERŐRE GYAKOROLT HATÁSAI

Az 1980-as évek végén a magyar társadalomban végbement változások hatást gyakoroltak a hadsereg életére. A néphadsereg azonban mindvégig intakt maradt, magatartása stabilizálta a belpolitikai küzdelmektől hangos hazai közéletet.

1988-ban sorra alakultak Magyarországon az ellenzéki pártok (Fiatal Demokraták Szövetsége, Szabad Demokraták Szövetsége, Magyar Demokrata Fórum stb.). 1989 elején, az egyesülési és a gyülekezési jogról szóló törvények kapcsán felerősödtek a viták a pártalakításról és a többpártrendszerrel. A külső társadalmi és belső, a párton belüli reformerek nyomása elől az „egypárt” vezetése, az MSZMP Központi Bizottsága sem tudott kitérni. A KB 1989. február 10–11-i ülésén kimondta, hogy a többpárti demokrácia valós alternatíva: „Az MSZMP álláspontja az, hogy a demokratikus hatalomgyakorlás a társadalom által ellenőrzött, a közvetlen és képvisleti demokrácia révén, a többpártrendszer keretei között érvényesüljön.”² A felgyorsuló belpolitikai folyamatok, az egyre nagyobb számban megjelenő, változást sürgető pártok és saját reformerői hatására az MSZMP vezetése lépéskényszerbe került.

A változás folyamatában a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások során dolgozták ki a békés rendszerváltás törvényi feltételeit (politikai átmenet). A kerekasztal résztvevői az ellenzéki pártokat tömörítő úgynevezett Ellenzéki Kerekasztal (EKA), az MSZMP és harmadik oldalként a nagyjából az állampárthoz kötődő szervezetek, szakszervezetek voltak. A tárgyalópartnerek (a Szabad Demokraták Szövetsége, a Fiatal Demokraták Szövetsége és a Liga Szakszervezetek kivételével) szeptember 18-án írták alá a záró megállapodást. Ebben „a felek megállapítják, hogy a megbeszélés eredményeként a békés átmenet lényegi,

¹ A tanulmány bővített változata képezi a Zrínyi Kiadó gondozásában megjelenő, Magyarország hadtörténete IV. című kötet (szerk.: Horváth Miklós) 7. fejezetét.

² Romsics Ignác: Volt egyszer egy rendszerváltás. Rubikon Ház Bt., Budapest, 2003, 130.

sarkalatos kérdéseiben kialakult a résztvevők politikai egyetértése, amely a következő hat törvényjavaslatban ölt testet: – törvényjavaslat az Alkotmány módosításáról, – törvényjavaslat az Alkotmánybíróságról – törvényjavaslat a pártok működéséről és gazdálkodásáról, – törvényjavaslat az országgyűlési képviselők választásáról – törvényjavaslat a Büntető törvénykönyv módosításáról – törvényjavaslat a büntetőeljárás törvény módosításáról”.³ Ezeket a döntéseket az elkövetkező hónapokban, a kormány előterjesztéseit követően, a parlament törvényerőre emelte, így biztosítva a békés átmenet – a rendszerváltás – kereteit.

Korabeli dokumentumok alapján felelősen megállapítható: a néphadsereg (honvédség) személyi állományát nem lehetett volna a belpolitikai küzdelmekben felhasználni a békés rendszerváltás megállítására.

A szárazföldi csapatok 1987-ben történő szervezeti átalakítása megmozgatta a szervezetek teljes tiszti és tiszthelyettesi állományát. Az átalakítás nyomán az 5. hadsereg tiszti létszáma 5793 fő, míg a tiszthelyettesek létszáma 5478 fő lett.⁴ A szervezeti és diszlokációs (elhelyezési) változások miatt szinte mindenkit újjólag kellett kinevezni. Ekkor kerültek meghatározó beosztásba azok a tisztek, akik az 1940-es évek végén, az 1950-es évek elején születtek, és akik már nem az „egypárt” (az MSZMP) „hívó szavára”, hanem hivatás- (szakma-) szeretetből léptek katonai pályára. Ez a generáció már érettségivel, főiskolai és egyetemi végzettséggel rendelkezett. Tény, hogy a rendszerváltás időszakában a tisztek 79%-a, a tiszthelyettesek 37%-a volt párttag.⁵ Ugyanakkor az is tény, hogy a „RUBIN” átszervezés során a haderő irányítását átvevő tiszti generáció képzettsége és felkészültsége miatt sem volt már a párt feltétel nélküli kiszolgálója. Ismerte a fegyveres erők működésére vonatkozó törvényi követelményeket, képes volt a politikai folyamatok között eligazodni, továbbá szuverén módon gondolkodni és dönteni.

A rendszerváltást megelőző évek történetéhez hozzátartozik egy sor előremutató döntés meghozatala. A nemzeti tradíciók ápolása a haderőben egyre fontosabb helyet kapott. Feldolgozták Magyarország hadtörténetét. Nagyobb odafigyeléssel folytatódott a hadi- és katonasírok, emlékművek gondozása, a harcokban elesett magyar katonák sírjainak feltárása. Bemutatták és kiállították a történelmi zászlósort. A nemzeti jelleg hangsúlyozása a szimbólumokban és a hagyományok ápolásában is kifejezésre jutott. A csapatzászló visszanyerte korábbi, az 1848–49-es szabadságharcot idéző kivitelét (piros-fehér-zöld nemzeti színekkel keretezve), a csapataink történelmi személyek neveit vették fel, karjelzést kaptak, és ápolták hagyományait. Megtörtént a civil társadalom felé való nyitás.

Németh Miklós miniszterelnök 1989-ben két ízben is megfordult a néphadsereg vezető beosztású katonái között, májusban és decemberben, ahol világosan megfogalmazta kormánya elvárásait.⁶

A néphadsereg állományának a békés rendszerváltás iránti elkötelezettségét tükrözi a Magyar Néphadsereg Politikai Főcsoportfőnöksége által készített augusztus havi politikai információs jelentés is: „Az állomány egyértelműen elítéli azt, hogy a politikailag vitás kérdéseket egyes politikai csoportosulások fegyveres úton, vagy annak lehetőségével

³ Romsics Ignác: A 20. század rövid története. Rubikon Ház Bt., Budapest, 2007, 379.

⁴ Jelentés a RUBIN feladat végrehajtásáról. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. HM T KT 115. d.

⁵ Az MSZMP PB 1967. március 7-i határozata néphadseregben történő végrehajtása tapasztalatainak összegzése, javaslat a hadsereg politikai intézményrendszerének átalakítására. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. HM T KT 119. d.

⁶ Az 1989. május 19-i MN vezetői értekezlet – Németh Miklós miniszterelnök hozzászólása. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. HM T KT 33. d. 88. ö. e.

fegyveresen kívánják megoldani. Úgy vélik, hogy ilyen, a hadsereggel szembeni provokatív megnyilvánulások csak a társadalom ellenszenvét válthatják ki.⁷

A rendszerváltás 1989. évi eseményeinek fontos lépése volt a „párt hadseregének”, a munkásőrségnek a megszüntetése. 1989 májusában, saját fegyveres testülete, a Munkásőrség irányítását átadta a miniszterelnöknek. A Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások alapvető ellenzéki követelménye volt a testület felszámolása. Végül a kormány döntése nyomán megszülető 1989. évi XXX. törvény 1989. október 20-án jogutód nélkül feloszlatta a testületet. A Magyar Néphadsereg (MN) kapta a feladatot a szervezet fegyvereinek begyűjtésére, ami eseménymentesen megtörtént.⁸

A Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások eredményeként 1989 júliusában megszűnt a néphadsereg egypárti (MSZMP) irányítása, a honvédelmi miniszter parancsot adott a személyzeti és káderpolitikában addig érvényes párthatáskörök megszüntetésére.⁹

A Magyar Köztársaság 1989. október 23-i kikiáltását követően, november 8-án honvédelmi miniszteri utasítás intézkedett arról, hogy a minisztertanács 1135/1989. számú határozata alapján a néphadsereg szerveinél a hivatásos állományú katonák új esküt és fogadalmat tegyenek¹⁰ a megváltozott Alkotmányra. Az erre kötelezett állomány 98,8%-a ennek eleget tett, míg 600 fő megtagadta az eskü letételét, így ők távoztak a testületből.

Az MN számára nem zajlottak esemény nélkül az 1989 végi ünnepek. A romániai forradalmi megmozdulás során a magyar hadsereg logisztikai segítséget nyújtott a forradalmi erőknek.

Az Országgyűlés az 1990. évi XVI. törvénnyel döntött a haderő új elnevezéséről, amely 1990. március 15-től ismét Magyar Honvédség (MH) lett. A névváltozás nemcsak külső, hanem belső tartalomváltozást is jelentett a hadsereg életében: többek között a haderő depolitizálását. A katonák napi szabadidős életének szervezésére, nevelésükre megalakult a Nevelési és Szociálpolitikai Főnökség. Ez utóbbi testület azonban a korábbi politikai munkásokból szerveződött, így létrejött az ő átmentésüknek tekintették. A hivatalban lévő, Antall József vezette kormány a szervezetet törvénymódosítással 1991-ben megszüntette.

A kutatók egy része a honvédelmi rendszerváltás kezdő időpontjának 1990. március 15-ét, záró időpontjának pedig a Varsói Szerződés megszűnését (1991. július 1.) tekinti, mivel ezzel a lépéssel lett Magyarország szuverén állam.

⁷ Politikai információs jelentés 1989. augusztus. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. MN Politikai Főcsoportfőnökség 1746. d. 2601. ö. e.

⁸ Helgert Imre: A Magyar Néphadsereg közreműködése a Munkásőrség megszüntetésében és felszámolásában. In: Dr. Helgert Imre – Dr. Mészáros Gyula: A Magyar Honvédség a rendszerváltás sodrában, Néphadseregből – Magyar Honvédség. I–II. kötet. Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum – Antológia Kiadó, Lakitelek, 2017, I. 347–384.

⁹ A Magyar Köztársaság honvédelmi miniszterének 55/1989. számú utasítása a káder- és személyügyi munkában érvényesített párthatáskörök megszüntetéséről. Hadtörténeti Levéltár Magyar Néphadsereg (HL MN) 1948–1989 közötti parancsok gyűjteménye 21. d.

¹⁰ Az MH vezérkar főnök referátuma az 1990. évi vezetői értekezleten. Hadtörténeti Levéltár Központi Irattár (HL KI) 5/21 449/4 ö. e.

A HONVÉDELMI VEZETÉSI IRÁNYÍTÁSI RENDSZERÉNEK ÁTALAKÍTÁSA, A MAGYAR HONVÉDSÉG PARANCSNOKSÁGÁNAK MEGALAKÍTÁSA

A hazai belpolitikai küzdelmek időszakában a néphadsereg (honvédség) meghatározó szervezeteit (erőit) felkészült, önállóan gondolkodó parancsnoki „gárda” vezette. Megalapozott Lőrincz Kálmán vezérezredes későbbi értékelése miszerint: „A magyar haderő az 1980-as évek második felére – a térség államainak haderőjéhez viszonyítva – jól felszerelt, felkészített és vezetett katonai erő volt.”¹¹

A Magyar Néphadsereg katonalétszáma a béke-állománytábla szerint 1988 végén 126 777 fő volt. A fegyverzet és a harci technika jelentős része az elkövetkező években cserére szorult. Az ország gazdasági helyzete ugyanakkor nem tette lehetővé a kialakult haderőstruktúra korszerű szinten való biztosítását.

Még a pártállami időkben egy hosszabb távú fejlesztési koncepció született,¹² amely szerint a szárazföldi erők békelétszáma 40-45 000 fő lett volna (3 hadtest, 12 lövész- és harcokcsidandár, harcbiztosító és kiszolgálócsapatok). A szükséges légi támogatás érdekében harci- és szállítóhelikopter-ezred, felderítőrepülő-század működött volna. A honi légvédelmi csapatoknál egy hadtestre lett volna szükség, 17 honi légvédelmi rakétaosztállyal, 60-80 darab elfogó-vadászrepülőgéppel, az egész ország területére kiterjedő rádiólokációs mezővel, modern vezetési eszközökkel, amelynek békelétszáma 16-18 000 főt tett volna ki. Az elgondolás szerint a hátszágai rendeltetésű csapatok és intézetek létszáma 30%-kal csökkent volna. Ez a koncepció sok változáson ment keresztül, de nyomai fellelhetők a későbbi haderő-átalakítás menetében.

A Bécsben folyó haderő- és fegyverzetcsökkentési tárgyalásokkal összefüggésben egyoldalú, 9%-os haderőcsökkentésre szánta el magát a Németh Miklós vezette magyar kormány is, hogy ezzel a kibontakozó enyhülési folyamatot elősegítse.¹³ Ennek megfelelően 1989 augusztusában felszámoltak egy teljes harcokcsidandárt (145. önálló harcokcsidandár, Szabadszállás – 125 harcokcsival, 18 önjáró löveggel, 4 Silka légvédelmi gépágyúval és más fontos fegyverzettel). A harcokcsidandárral együtt megszüntették a 31. honi vadászrepülő-ezred egy MiG–21PF vadászrepülő-századát és az 1. számú katonai főépítés-vezetőséget (KAFÉV). A 31. harcokcsidandárt (Rétság) gépesített lövészdandárrá szervezték át.

Németh Miklós miniszterelnök az egyoldalú fegyverzet- és csapatcsökkentés kapcsán kifejtette véleményét a jövőbeni hadseregekről is: „Magyarországnak mint szuverén országnak, a körülményeknek megfelelő, az ország védelmét ellátni képes, a jelenleginél kisebb, de szervezetében, fegyverzetében, felkészítettségében korszerűbb hadsereg van szüksége.”¹⁴ Ennek a biztonságpolitikára pozitívan ható lépésnek a folytatásaként a magyar kormány 1989 végén újabb, a néphadsereg két év alatti, összességében 30–35%-os haderőcsökkentését jelentette be.

¹¹ Földesi Ferenc – Kiss Zoltán – Isaszegi János: A Magyar Honvédség negyedszázada – a rendszerváltástól napjainkig. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016, 266.

¹² Kárpáti Ferenc: Puskalövés nélkül. Duna International Könyvkiadó Kft., 2011, 208–209.

¹³ A Magyar Népköztársaság honvédelmi miniszterének 0044/1989. sz. parancsa az MN-ben végrehajtásra kerülő egyoldalú haderőcsökkentésről. HL MN 1948–1989 közötti parancsok gyűjteménye, 21. d.

¹⁴ Németh Miklós miniszterelnök beszédéből az MN vezetői értekezletén. Néphadsereg (hetilap), 1989. május 26.

Ezzel egyidejűleg döntés született a polgári védelmi szervezeteknek a honvédelmi tárcától a Belügyminisztérium állományába történő átadásáról, valamint a sorkatonai szolgálat 18-ról 12 hónapos időtartamra történő csökkentéséről is. A 2×6 hónapos (a légierőnél 3×4 hónapos) váltási rend a hadrafoghatóság biztosításának folyamatosságát veszélyeztette, miközben a kiképzés jellegét alapvetően nem változtatta meg.

A haderőcsökkentés során megszüntetni terveztek hat gépesített lövészdandárt, két harcoksidandárt (közülük az egyik gépesített dandárrá átalakult), három hadtestközvetlen rakétaosztályt, egy honi légvédelmi rakétaezredet és egy honi légvédelmi rakétaezred-parancsnokságot, egy honi légvédelmi rakétaosztályt, egy honi rádiótechnikai zászlóalj-parancsnokságot és két honi rádiótechnikai századot, valamint számos biztosító és kiszolgáló alegységet. A fentiekén túl három honi vadászrepülő-ezred osztályszervezetre, valamint a harcihelikopter-dandár ezredszervezetre tért át, amely a létszám és az eszközök számának csökkenését jelentette. Ez a „reform” a katonai nyelvben a „GERECSE” feladat fedőnevet kapta.

A „reform”, valójában azonban haderőcsökkentés eredményeként a csapásmérő rakéták 50%-a, a tüzérségi eszközök 40%-a, a harcokcsik 40%-a, a páncélozott szállító járművek 14%-a, a helikopterek 19%-a, a vadászrepülőgépek 40%-a, a honi légvédelmi rakétaosztály-komplexumok 20%-a kikerült a honvédség hadrendjéből.¹⁵

Ugyanakkor hazánk gazdasági helyzete sem tette lehetővé a korábbi méretű haderő fenntartását. A pénzügyi lehetőségekről a Németh Miklós miniszterelnöknek 1989 tavaszán írt előterjesztés a következőt tartalmazta: „február 28-i ülésére készített HM-konceptió forrásigénye 180 milliárd Ft és az OT-PM [Országos Tervhivatal – Pénzügyminisztérium] lehetségesnek tartott kiadási színvonal 126 milliárd Ft között lényeges különbség van.”¹⁶ Ez azt jelentette, hogy az 1990–1995 közötti években a néphadsereg részére szükséges források egyharmada hiányzott.

1989. december 1-jén – összhangban a hatályba lépett Alkotmánnyal – a honvédelmi vezetés-irányítás új rendszere alakult ki, létrejött a Magyar Néphadsereg (névváltozást követően Honvédség) Parancsnoksága, egyidejűleg felszámolták a párt és politikai szervezetet a haderőben. A Honvédelmi Minisztériumtól különvált a katonai vezetés, és önálló szervezatként kezdte meg működését a Magyar Néphadsereg (Honvédség) Parancsnoksága, amely szervezetén belül volt a Honvéd Vezérkar.

A Magyar Honvédség Parancsnoksága megalakításától kezdve a haderőt a honvédség parancsnoka vezette, helyettese a vezérkari főnök volt. A honvédelmi miniszter irányítási jogkört gyakorolt. A fegyveres erők főparancsnoka a köztársasági elnök lett.

Magyarországon e szervezeti átalakításig a Honvédelmi Minisztérium hatalmas apparátusával nemcsak az államigazgatási feladatokat látta el, hanem közvetlenül irányította a hadsereg magasabbegységeit, a felkészítést, a gyakorlatokat és az ellenőrzéseket. A honvédelmi miniszter a hadsereg első számú irányítójaként a néphadsereg vezetésével összefüggő parancsnoki funkciót gyakorolt. A jogállamiság kialakulása, a köztársasági elnök mint főparancsnoki méltóság kinevezése és az új elvekre épülő kormányzati munka indokoltta tette a változásokat. Ezek leglényegesebb sajátossága volt, hogy a Honvédelmi Minisztériumban szétválasszák a kormányzati államigazgatási munkát, valamint a közvetlen katonai irányítási és vezetési tevékenységet. Az új rendszerben a Honvédelmi Minisztérium elvi

¹⁵ Az MN Vezetői értekezlet anyagai, 1989. december 1. – Borsits László altábornagy MH vezérkari főnök tájékoztatója. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. HM KT 31. d.

¹⁶ Az Országos Tervhivatal Elnökének tájékoztatója. HL MN 1980–1989 f. HM T 22. d. 64. ö. e.

irányítást gyakorolt a katonai szervezetek felett. Az MN, majd MH Parancsnokságának alapvető feladatává a katonai-szakmai vezetés és a harckészültség magas szintű biztosítása vált. A honvédelmi miniszter civil lett. Ezt az irányítási-vezetési rendet a honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény megerősítette.

1989. december 1-jén még két szervezeti változás történt: az anyagi, technikai integráció révén létrejött az MN Anyagi-Technikai Főcsoportfőnökség, és megalakultak a katonai szervezetek anyagi-technikai szolgálatai.

1990. március 14-i hatállyal a „GERECSE-II” feladat részeként a Magyar Honvédségen belül megalakult a Katonai Biztonsági Hivatal (KBH) és a Katonai Felderítő Hivatal (KFH).

ÚTKERESÉS – VÁLASZOK AZ ÚJ BIZTONSÁGPOLITIKAI KIHÍVÁSOKRA

A hidegháború után az útkeresés éveit követték. A közvetlen környezetünkben és térségünkben új nemzetállamok alakultak, forradalmak, etnikai konfliktusok és polgárháborúk dúltak. Ez a történelmi körülmény és ez a biztonsági, gazdasági helyzet akkor még nem tette lehetővé, hogy az egyre inkább amortizálódó haditechnika és a katonai szervezetek helyét azonnal és teljes mértékben átvegye egy merőben más, az új biztonságpolitikai kihívásoknak és a leendő integrációs törekvéseknek megfelelő haderő. Az országnak magának kellett gondoskodnia a katonai biztonságról.

A nemzetközi helyzetben bekövetkezett változások, a társadalom teherbíró képessége és más körülmények egyre sürgették a haderő lényeges átalakítását. Az Antall József vezette kormányának és a Honvédelmi Minisztérium vezetésének a haderő átalakítása során szembe kellett néznie a változó biztonságpolitikai helyzettel, a súlyosbodó gazdasági nehézségekkel és a kirobbanó délszláv válság fenyegetéseivel. A pozitív és negatív események kapcsán illúzióktól sem mentes gondolkodás kezdődött. A magyar társadalomban megjelent a semlegesség, valamint a Nyugathoz való azonnali integrálódás igénye is.

A választások után megszülető fiatal demokráciának, a néhány hónapja hivatalba lépett Antall-kormányának súlyos gazdasági problémákkal kellett szembenéznie, ami 1990 őszén tömeges elégedetlenségbe torkollott. Az október végi taxisblokádnégy napja alatt a hadsereg távolságtartó volt, az Alkotmány előírásai alapján cselekedett. A kormány részéről felvetődött a honvédség eszközeinek és katonáinak bevonása az utakadályok felszámolására, amit a hatályos alkotmány nem tett lehetővé.¹⁷ A vezetési-irányítási rendszerrel kapcsolatban kérdések fogalmazódtak meg. A későbbiekben egy alkotmánybírói döntés tisztázta a köztársasági elnök, illetve a kormány jog- és hatásköreit.

A védelmi doktrína megvalósítása az MN-ben nevet viselő, 1989. november 30-i kormányzati elképzelést – amely alapján döntés született a fegyveres erők szervezeti felépítéséről, valamint feladat- és létszámviszonyairól – vitte tovább az 1990 tavaszán megalakult koalíciós kormány a Nemzeti Megújulás Programjában. Követelményként egy nemzeti jellegű, a nemzetközi és hazai igényekkel, feltételekkel összhangban álló, az ország védelmét ellátni képes, a társadalom és a parlament által irányított és ellenőrzött védelmi fegyveres erő kialakítását határozta meg.

¹⁷ Lásd Helgert Imre: A Magyar Honvédség és a Taxisblokádnégy napja. In: Helgert–Mészáros: i. m. II. 115–183.

A Magyar Köztársaság honvédelmének alapelveiről és a Magyar Honvédség teendőiről még 1991 folyamán két titkos kormányhatározat intézkedett (3065/1991. számú – 1991. február 4. és 3327/1991. számú – 1991. augusztus 15.).¹⁸

A kibontakozó és elmélyülő délszláv válság (benne az 1991. októberi barcsi incidens, amikor egy jugoszláv vadászgép tévedésből Barcsra dobott le két bombát – a jelentős anyagi károk mellett személyi sérülés nem történt) miatt szükség volt a válságkezelésre, a határbiztosításra, a védelem elméletének és gyakorlatának kialakítására. Az MH a válság intenzív szakaszában, 1991 júniusától 1992 februárjáig megelőző és készenléti intézkedéseket fogantatosított. A strukturális támadóképtelenség (hadművelési-harcászati rakéták kivonása, harckocsik, tüzéreszközök, páncélozott szállító harcjárművek számának csökkentése) létrejöttével a haza védelme, a humanitárius békeműveletekben és a katasztrófaelhárításban való részvétel került előtérbe. Az MH válságkezelő szervei másokkal együttműködve eredményesen oldották meg az ország déli határa mentén kialakult helyzetet, annak ellenére, hogy még a parlament nem alkotta meg az Alkotmány 19/E, az ország légterének és határainak védelméről szóló paragrafusát.

Jelentős és szimbolikus lépés volt, hogy 1991. január 14-én – az első öbölháború idején – 37 fős egészségügyi kontingens kezdte meg működését Szaúd-Arábiában.

A kormány koncepciója alapján folytatódott a haderő csökkentése. A honvédség költségvetési létszáma az 1989. év végi 155 700 főről 1992 végére megközelítőleg 100 000 főre csökkent.

A fenti kormányhatározatokkal összhangban a katonai felső vezetés a nemzeti haderő megteremtését, a haderő átalakítását – „GAMMA” fedőnéven – öt ütemre bontva tervezte. A döntésnek megfelelően az első ütemet 1991 végéig, míg az ötödik ütemet 1994. január 31-ig kellett befejezni.¹⁹

A honvédség parancsnokának intézkedése alapján kezdődött meg az első ütem feladatainak végrehajtása, amelynek során átszervezték az MH Parancsnokságot, azon belül pedig kialakították a Honvéd Vezérkar új struktúráját. Létrejött a Szárazföldi és Kiképzési, valamint a Légvédelmi és Repülő Főszemlélőség, megszűnt a Honi Légvédelmi Hadtest és megalakult a Légvédelmi Parancsnokság.

Megszűntek a gépesített hadtestparancsnokságok. 1991 tavaszán megkezdődött a korábbi három hadtest katonai kerületté (KK) alakítása, amely alakulatok mozgásával, átszervezésével, megszüntetésével és helyőrségváltással járt együtt. A katonai kerület békeszervezet volt, az egy bizonyos közigazgatási területen állomásozó csapatokat, területvédelmi szervezeteket vezetett, háború idején hadtestté alakult volna át. Négy katonai kerületparancsnokságot hoztak létre. Az 1. KK Parancsnokság Tatán, a 2. KK Parancsnokság Kaposváron, a 3. KK Parancsnokság Cegléden jött létre. Irányításukat az 5. hadsereg bázisán (Székesfehérvár) megalakult Szárazföldi Parancsnokság végezte. Az MH Budapesti Katonai Kerületparancsnokságot az MH Hátországi és Polgári Védelmi Parancsnokságból szervezték meg, 1995. december 15-től MH Központi Rendelgetésű Szervezetek Parancsnoksága néven működött tovább.

A kormány döntése szerint megkezdődött az új típusú területvédelmi, tartalék alakulatok, honvédelmi dandárok felállításának megtervezése. A hátországvédelmi alakulatok megszü-

¹⁸ Makk László: A haderő átalakítása a hidegháború utáni korszak biztonsági kihívásainak tükrében. A Magyar Honvédség haderő-átalakításai a rendszerváltástól a NATO-tagságig (1989–1999). PhD-értekezés, Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2008, 58.

¹⁹ Lásd Mészáros Gyula: A Magyar Honvédség a megváltozott biztonsági környezetben, 1990–1994. In: Helgert-Mészáros: i. m. II. 293–375.

nésével kezdetét vette az első honvédelmi dandárok felállítása (Nyiregyháza, Békéscsaba), amelyeket ténylegesen csak mozgósításkor töltöttek volna fel a tartalékos állományból. Főleg a „GAMMA-II/1” szervezés tért ki a veszteségpótló területvédelmi szervezetek, a tervezett létszám- és állományarányok kialakítására és a hadrenden kívüli szervezetek hadrendbe építésére. A „GAMMA-III/2” szervezési intézkedés a katonai szervezetek stabilizálódását, a hazai repülőhajózó-képzést, az MH békefenntartó erők felállítását, a haditechnikai korszerűsítést, a honvédelmi dandárok kialakításának folytatását, valamint a sorkatonai beosztások továbbszolgálókkal való feltöltését tűzte ki célul. A fenti szervezetek zöme nem volt hosszú életű, mivel az 1994–1995-ben kidolgozott hadseregreform értelmében újabb átszervezésekre került sor.

A katonák vallási nevelésével és vallásérzelmi ápolásával valamennyi hadsereg törődött. A kormány 2052/1993. (XII. 22.) számú határozata megalkotta a felállítandó tábori lelkészi szolgálat jogi alapjait, majd ennek felhatalmazása alapján a honvédelmi miniszter tárgyalásokat kezdett a három történelmi egyházzal és a zsidó felekezettel.²⁰ Így – a történelmi tapasztalatokat és a külföldi példákat is felhasználva – megvalósult a hivatásos és sorállomány lelkigondozása, továbbá mód nyílt a polgári szolgálat vállalására is. A tábori lelkészek azóta is mindennapi együttműködésben tevékenykednek a haderő tagjaival.

A haderő periodikus átalakítása és várható feladatai felgyorsították a törvénykezési eljárást is. Az Országgyűlés 11/1993. (III. 12.) számú határozatában fogadta el a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelveit, amely leszögezte: országunk biztonságát az Európai Közösséghez való teljes jogú csatlakozás fogja alapvetően garantálni. Az 1993. április 23-án – szintén országgyűlési határozatként – elfogadott Honvédelmi Alapelvek ismételten megerősítette, hogy a Magyar Köztársaság célja a már létező nemzetközi biztonsági szervezetekhez, így a NATO-hoz és a Nyugat-európai Unióhoz (*Western European Union – WEU*) történő teljes jogú csatlakozás. A biztonságnak a nemzetállam keretein belüli – azaz koalíción kívüli – megvalósítása ezzel túlhaladottá vált.

A honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény 58. § (1) rendelkezett többek között a dandártábornoki rendfokozat bevezetéséről és a katonai eskü új szövegéről, továbbá arról, hogy a hadkötelezettség alapján fegyveres katonai szolgálatot teljesítők és a fegyveres erők hivatásos, továbbszolgáló (szerződéses) állományú tagjai esküt, míg a fegyver nélküli katonai szolgálatot teljesítők fogadalmat tesznek.

A szervezet- és létszámcsökkentések mellett már kirajzolódtak a modernizációra való törekvés jelei. Az új koncepciónak megfelelő, első modern szervezetként 1993. szeptember 1-jén megalakult a 88. légi mozgékonyaságú zászlóalj, bár technikai ellátottsága még elmaradt a követelményektől. A békemissziókra való felkészülés érdekében létrejött a Békefenntartó Erők Kiképző Központja (BEKK).

1993. október 15-én az orosz államadósság terhére 28 darab modern MiG–29 típusú elfogó-vadászrepülőgép érkezett a légierő számára, amely jelenösen növelte a haderőnem hatékonyságát.

A rendszerváltást követő időszak rendkívül nehéz volt a Magyar Honvédségben szolgáló katonáknak. A haderőcsökkentés, leszervezés, az alakulatok megszüntetése, továbbá a laktanyák bezárása lehangoló volt mindenki számára. A hadsereg képességei folyamatosan apadtak.

²⁰ Lásd Mészáros Gyula: A Tábori Lelkészi Szolgálat újjászervezése. In: Helgert–Mészáros: i. m. II. 255–293.

A Magyar Honvédség létszáma 1993 végére jelentősen csökkent: 13 700 tisztt, 8500 tiszthelyettes és 52 340 sorkatonára kepezte a katonai állományt, ezt egészítette ki a 26 600 polgári alkalmazott. A katonai kiadások is jelentősen visszaestek 1989-hez képest. Amíg akkor a GDP 2,9%-át fordította Magyarország a haderőre, addig 1993-ban már csak az 1,9%-át. Emellett a fejlesztések részaránya drámaian csökkent az összes katonai kiadáson belül: a fenntartási ráfordítások 92%-a mellett alig 8% jutott fejlesztésre.²¹ A hadsereg elkezdte tartalékainak felélését.

Az 1990 és 1995 közötti időszakban a minisztériumban, a vezérkarban és a parancsnokságokon, valamint a csapatoknál történő átszervezések mellett a fő hangsúly a csapat- és fegyverzetcsökkentésen volt. A CFE-szerződés szerint a honvédség összesen 835 harcokcsit, 840 tüzérségi eszközt, 1700 gyalogsági harcjárművet, 180 harci repülőt és 108 harci helikoptert tarthatott rendszerben, aminek eleget is tett, sőt a keretszámok alá ment. Az időszak elsődleges célkitűzése a megelőző évek eredményeinek stabilizálása, valamint a további reformokhoz szükséges törvényi, jogi, személyi és technikai alapok megteremtése lett.

A hadseregnek az 1990-es évek elején sikerült a békés átmenetet biztosítani, és jól reagált a váratlanul jelentkező feladatokra, miközben szervezete erőteljes átalakulásnak indult, azonban nem volt képes a felgyülemlett feszültségek oldására. Mindeközben a hadsereggel és a vezetőivel szemben politikai türelmetlenség, olykor bizalmatlanság volt tapasztalható. Ráadásul a hadsereg fenntartási nehézségei is fokozódtak, a szükségletek csökkenő volta pedig működési elégtelenséghez vezetett.

KÖZELEDÉS AZ EUROATLANTI INTEGRÁCIÓHOZ

A Varsói Szerződés megszűnése után keletkezett biztonsági vákuum és a kelet-közép-európai országok biztonsági dilemmáinak feloldását szolgálták a NATO által útjára indított együttműködési programok.

A NATO állam- és kormányfői 1991 novemberében Rómában a párbeszéd fórumaként létrehozták az Észak-atlanti Együttműködési Tanácsot (*North Atlantic Cooperation Council – NACC*), amely a NATO-tagállamok mellett lényegében valamennyi európai országnak helyet biztosított. A NACC 1991. decemberi első ülésén 16 NATO-tagország, 6 közép-európai és 3 balti ország vett részt. A NATO védelmi miniszterei 1993. október 20–21-i tanácskozásukon megtárgyalták a békepartnerségi együttműködésről szóló előterjesztést, majd a NATO 1994. januári brüsszeli csúcstalálkozóján elfogadták és a szervezet hivatalos programjává tették a Partnerség a békéért (*Partnership for Peace – PfP*) programot.

A NATO meghívta a NACC és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet résztvevő államait, hogy csatlakozzanak a PfP-hez.

Hazánk az elsők között 1994. február 8-án tette meg ezt a lépést, és részvételünk a NATO-tagság eléréséig tartott. Az elindított program célja az európai biztonság megszilárdítása, a NATO-tagságra aspiráló országokkal való érdemi katonai együttműködés kialakítása, a közös békeműveletekbe és válságkezelésbe történő bevonásuk, valamint a résztvevő országok haderejének átalakítása volt. A PfP a konkrét NATO-tagság helyett egy együttműködési keretet mint a csatlakozást előkészítő eszközt biztosított a partnerországok számára. A békepartnerségi program együttműködési folyamata országra szabottan segítette a NATO-hoz

²¹ Endresz Ernő: A Magyar Köztársaság megújuló védelempolitikája a rendszerváltás után. In: Deák Péter (szerk.): Biztonságpolitikai kézikönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2007, 250–251.

való közeledést: egy tanulási időszak kezdete is volt a felkészülés hosszú folyamatában a NATO-tagságot célként megjelölő országok számára. Korszakalkotó volt, mert ténylegesen magáévá tette a NATO bővítésének gondolatát. Új biztonsági és védelmi filozófiát jelentett. Célul tűzte ki a fegyveres erő demokratikus ellenőrzésének megteremtését, a jogharmonizációt, valamint a védelmi koncepció és a haderő teljes átalakítását.

Az MH megkezdte a felkészülést a békeműveletekben való aktív részvételre, a humanitárius, katasztrófaelhárítási, illetve kutató-mentő feladatok ellátására. Ebben az időszakban jelentek meg a katonai terminológiában az olyan új kulcsszavak, mint a szemléletváltás, a különböző rendszerek együttműködésre való képessége (interoperabilitás) és az összeegyeztethetőség (kompatibilitás). A várhatóan növekvő mértékű külföldi szerepvállalás és az együttműködési feladatok miatt növekedett a szerződéses katonák száma.

A program lehetőséget kínált a NATO működésének, szervezeti felépítésének, eljárásainak, védelmi tervezési rendszerének, felülvizsgálati folyamatai rendjének és a béketámogató műveletek lefolyása szabályainak megismerésére, továbbá a költségvetési tervezés logikai rendjének és tartalmi elemeinek tanulmányozására.

A kezdeti nehézségek után egyre magasabb szinten valósult meg a gyakorlatban a partneri együttműködés. Az MH katonái, törzsei és alegységei a Szövetség és a partnerországok haderőivel itthon és külföldön is számos közös gyakorlaton vettek részt. Elsők között 1994-ben a brit *Coldstream Gárda* 7. százada látogatott Hódmezővásárhelyre. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem jogelődje és egy brit logisztikai tanintézet között pedig kétoldalú logisztikai gyakorlatra („*Maglite*”) került sor.

1995-ben először vettek részt magyar katonák az Amerikai Egyesült Államokban gyakorlaton („*Cooperative Nugget-95*”), amit további kiemelkedő PfP-gyakorlatok követtek. 1995. október 16–20. között rendezték meg Magyarországon a „*Cooperative Light-95*” NATO PfP-gyakorlatot, majd a későbbiekben a „*Combat Rescue*”, a „*Trimgrant*”, a „*Cooperative Chance-96*”, illetve a „*Cooperative Osprey-96*” gyakorlatokat. Az MH 1995-ben már hat NATO PfP-gyakorlaton és mintegy 300 rendezvényen vett részt. 1996-ban Szolnokon a légierő részvételével, a NATO-főtitkár jelenlétében folytatódott a sor a „*Cooperative Lantern-96*” gyakorlattal.

Az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Németország, Franciaország és Kanada anyagi, képzési és oktatási támogatást nyújtott, amely lehetőséget biztosított a hivatásos állomány külföldi képzésére.

Ebben az időszakban – az Országgyűlés 88/1995. számú határozata alapján – folyt a honvédség átalakítása, amely során a csökkenő létszám- és szervezeti keretek, a takarékos gazdálkodás és a szűkös költségvetés jelentették a kihívást. A tendenciát jól szemlélteti, hogy a korábbi 5. Hadsereg-parancsnokság bázisán létrejött Szárazföldi Csapatok Parancsnoksága is tovább zsugorodott: 1991 és 1995 között a katonai kerületekkel párhuzamosan megszűntették, és jogutódként 1995. december 15-én létrejött a 4. Gépesített Hadtestparancsnokság (Székesfehérvár), a 2. és 3. gépesített lövészadosztályokkal (Kaposvár, Cegléd). A Légvédelmi Parancsnokság bázisán megalakult a Repülő- és Légvédelmi Hadtestparancsnokság (Veszprém) és a Budapesti Katonai Kerületparancsnokság bázisán a Központi Rendeltetésű Szervezetek Parancsnoksága (Budapest). Új szervezatként jött létre a Központi Logisztikai Parancsnokság. Megkezdődött a tatai 25. Klapka György Harckocsidandár átalakítása NATO-kompatibilis gépesített lövészdandárrá.

ÚT A NATO-BA – FELKÉSZÜLÉS A CSATLAKOZÁSRA

Az Országgyűlés 1995. július 30-án döntött a Magyar Honvédség hosszú, valamint középtávú átalakításának irányairól és létszámáról is. A haderő átalakítását a Magyar Köztársaság veszélyeztetettségével, az ország gazdasági teherbíró képességével, valamint a NATO-hoz való csatlakozás szándékával összhangban kívánták végrehajtani. Még ezt megelőzően, a 85/1995. számú határozatában az Országgyűlés 89 175 főben állapította meg az MH állománytábla szerinti, rendszeresített békelétszámát. A gazdasági nehézségek és a külkereskedelemben meglévő egyensúlyi problémák miatt azonban később gyorsabb leépítést tartottak szükségesnek: 1995 októberében a 99/1995. (X. 13.) számú határozatában az év végére már csak 81 266 főt engedélyezett az Országgyűlés. A létszámcsökkenés maga után vonta a szervezetek számának további fogyatkozását is.

A Horn Gyula vezette kormány a 2383/1995. (XII. 7.) számú határozatában döntött a honvédség átalakításának 2005-ig tartó tízéves programjáról, amely már egy teljesen új haderő kialakítását vizionálta.

A honvédség engedélyezett létszámát azonban két ízben is csökkentették 1996-ban: az Országgyűlés november 29-én a 106/1996. számú határozatában 66 800 főben, majd december 20-án a 115/1996. számú határozatában 60 000 főben maximalta. Egy kormányhatározat pedig megfogalmazta a Magyar Honvédség felső szintű vezetésének rendjét: a Magyar Honvédség Parancsnoksága alakuljon át Honvéd Vezérkarrá.

A kormányhatározat alapján létrejött és 1997 őszén megkezdte működését az új, immár a NATO főparancsnokságaival, regionális parancsnokságaival és a tagországok vezérkaraival együttműködni képes Honvéd Vezérkar, vele párhuzamosan pedig a haderőnemi vezérkarok (Szárzföldi Vezérkar – Székesfehérvár, Légierő Vezérkar – Veszprém) és az MH Logisztikai Főigazgatóság. A szervezet elemei ezáltal megfeleltek a NATO „J” (*joint*, azaz egységes) követelményeinek. Megtörtént a reagáló és a főerők kategorizálása. A békefenntartó erők vezetésére a vezérkarnál megalakult a műveletirányító központ. A szervezeti változás megszüntette a Magyar Honvédség Parancsnokságát, de a Honvéd Vezérkar még nem integrálódott a HM állományába. Az 1989-ben különválasztott HM és a vezérkar integrációja a miniszteri jogkör, a minisztériumi funkciók kimunkálatlansága, az irányítás-vezetés kérdéseinek dilemmái és a politikai döntés hiánya miatt még váratott magára. A későbbi döntésig a honvédség parancsnoki és a Honvéd Vezérkar főnöki beosztásokat egy személy töltötte be. De facto nem volt már szükség a honvédség parancsnoki beosztásra, de jure viszont 1999. októberig még érvényben volt a jog- és feladatköreit taglaló honvédelmi törvény, vagyis az új szabályzók kihirdetéséig a régieknek kellett funkcionálniuk. Az MHPK beosztást 1989. december 01. és 1999. október 20. közötti időszakban töltötték be. 1996. március 31. és 1999. október 20. között az MHPK, VKF beosztásokat egy személy is betölthette.

Megfogalmazódott a sorozáson alapuló haderőrendszerrel a vegyes rendszerre való áttérés, amely a nagy létszámú tömeghadserg helyett a hivatásos haderő bevezetésének első lépése volt.

A sorkatonák szolgálati ideje 1997. február 1-től 12 hónapra csökkent. 1997-ben megalakultak a kiképző központok. Ezek biztosították a sorkatonák 3 hónapos alapképzését, de alkalmasak voltak a leendő szerződéses katonák kiképzésére, a tartalékos katonák át- és továbbképzésére, valamint a hadrendből kivont nehezen értékesíthető eszközök tárolására is.

A Magyar Köztársaság NATO-tagsághoz vezető útjának fontos állomása volt, hogy hazánk 1995 tavaszán bekapcsolódott az úgynevezett Tervezési és felülvizsgálati folyamatba (*Planning and Review Process – PARP*), amelynek célja az volt, hogy a partnerek megte-

remtsék a katonai együttműködés feltételeit a NATO-val a közös békefenntartó és egyéb, nem a kollektív védelem kategóriájába tartozó műveleteinek végrehajtására.

Magyarország felvette a NATO-központtal a diplomáciai kapcsolatokat, és NATO-nagykövetet küldött Brüsszelbe. Ezzel párhuzamosan Magyarországon megalakult a diplomáciai kapcsolatokért felelős Atlanti Összekötő Hivatal, illetve az integrációért felelős kormányzati kabinet, az Integrációs Stratégiai Munkacsoport.

1995 őszén a vezérkar állományában is létrejött az euroatlanti integrációs munkacsoport. Feladata volt az integráció előkészítése, a NATO legfontosabb eljárásainak, szabályzatainak, standardjainak, haderő-alkalmazási elveinek átvétele és honosítása, valamint a Pfp-vel kapcsolatos tevékenység. A Szövetséges Csapatok Európai Főparancsnokságán, a belgiumi Monsban a Pfp-feladatok koordinálására katonai összekötő hivatal létesült, amely szoros együttműködést alakított ki az euroatlanti integrációs munkacsoporttal.

A másik sürgető feladat az angol nyelvoktatás kiterjesztése volt. Ez az amerikai segítséggel létrejött Békepartnerségi Katonai Nyelvképzési Központban (BKNYK) és a regionális nyelvi képzésben valósult meg. Ezenkívül pedig bevezették a kétnormás, majd fokozatosan a NATO-normák szerinti oktatást, illetve NATO-orientációs és céltovábbképzések is folytak.

A NATO bővítésének valós folyamata az 1995 őszén kiadott *NATO-bővítési tanulmánynyal* vette kezdetét. Ebben célként fogalmazódott meg az egész euroatlanti térség stabilitásának megteremtése, miközben nem csökken a Szövetség hatékonysága. A tanulmány felvázolta a leendő új tagok kötelezettségeit és a bővítés legmegfelelőbb módszereit: az új NATO-tagországoknak hozzá kell járulni a Szövetség kollektív védelmi képességeihez, és fel kell készülniük a Szövetség más feladataiban való részvételre is. Ez azt jelentette, hogy az MH ettől kezdve nemcsak Pfp-, hanem a NATO-gyakorlatokon is részt vehetett, ezáltal beilleszkedett annak parancsnoki struktúrájába.

Erőfeszítések történtek annak érdekében, hogy az MH elérje az interoperabilitás szükséges szintjét, és ennek eredményeként integrálódhasson a Szövetség katonai struktúrájába. Ennek érdekében a NATO azt javasolta, hogy Magyarország egyes katonai alakulatait az átlagnál jobban készítse fel a szervezettel való együttműködésre és szerelje fel azokat. Ezen, már NATO-kompatibilissá váló alakulatok köré felépíthető a haderő további része. Ez a javaslat azonban csak részben valósult meg.

Az együttműködés, tapasztalatszerzés és a békeműveletekben való közös részvétel céljából több országgal karöltve közös aleggységek jöttek létre. Hazánk részese lett a visegrádi országok haderői közötti és az osztrákok által szervezett „Hexagrant” együttműködésnek. Szakasról századerőre bővült a ciprusi békefenntartó kontingens létszáma. Az MH katonái részt vettek a Többnemzeti Erők és Megfigyelők (*Multinational Force and Observers – MFO*) missziójában a Sínai-félszigeten. Ezenkívül magyar–olasz és magyar–román közös békefenntartó aleggységek szerveződtek.

A NATO egységesítési egyezményei (*Standardization Agreement – STANAG*) teljesítése érdekében megkezdődtek a legfontosabb technikai jellegű beruházások: többek között az idegen–barát felismerési rendszer, vagy Veszprémben a NATO-kompatibilis integrált légtérelőrzési rendszer központjának (*Air Sovereignty Operation Center – ASOC*) amerikai segítséggel és támogatással történő kiépítése. Továbbá elindult a kecskeméti repülőter korszerűsítése is.

A technikai modernizálást az anyagi lehetőségekkel kellett összehangolni. Komolyabb beszerzésekre, korszerűsítésekre nem volt lehetőség, ezért a haditechnikai eszközök egységesítése érdekében olcsón vásárolt T–72 és BTR–80, illetve BTR–80A eszközök kerültek a hadrendbe. Mistral légvédelmi rakétákat, Parabellum-pisztolyokat, Metisz páncéltörő

eszközöket és használt német gépjárműveket szereztek be, amivel párhuzamosan kivonták a hadrendből a T-55 harckocsikat és a BMP-1 gyalogsági harcjárműveket. Továbbá új, 3D radarállomások telepítése kezdődött. Mindezek szervezetbe állításával a technikaeszköz-ellátottságban minimálisan érzékelhető javulás ment végbe.

A NATO-hoz csatlakozni kívánó államok közül Magyarország 1996. január 29-én – a volt VSZ-tagországok közül elsőként – jelentette be hivatalosan csatlakozási szándékát. Így a továbbfejlesztett Békepartnerségi program már a NATO-tagságra való felkészülés katonai kérdéseire helyezte a főhangsúlyt: többek között a fegyveres erők fölötti demokratikus kontroll erősítésére, a védelmi tervezésre és a költségvetési eljárások átláthatóságára, a biztonsági környezetnek megfelelő haderőstruktúra és képességek kialakítására, a békefenntartó, humanitárius és kutató-mentő tevékenységek tervezésére, valamint az együttműködés erősítésére. Ezzel a NATO célja az volt, hogy megfelelő szervezeti lehetőségeket adva elvezesse az adott országot a csatlakozásig. Az erre való felkészülést szolgálták a „Kemény Dió–97” és a „Delta–97” hadgyakorlatok.

Időközben a daytoni és párizsi békemegállapodás aláírásával a délszláv válság első szakasza nyugvópontra került. A Bosnyák–Horvát Föderációból és a Boszniai Szerb Köztársaságból (*Republika Srpska*) álló – dupla föderatív felépítésű – államként Bosznia-Hercegovina az eredeti határainak megtartásával nemzetközi jogilag fennmaradt, de a Párizsban 1995. december 14-én aláírt békeszerződés nem döntötte el véglegesen Bosznia-Hercegovina sorsát. Továbbá nyitott maradt a volt Jugoszlávia területén kialakult több más konfliktus is, amelyek közül az albán kérdés lett a legsúlyosabb. A létrehozott nemzetközi haderő (*Implementation Forces – IFOR*) feladata a béketerv megvalósításának katonai eszközökkel történő elősegítése volt. A 60 000 főnyi békekontingensnek a magyarok is részesei lettek.

A honvédség bekapcsolódása a délszláv válság békés rendezésének végrehajtását biztosító erők bosznia-hercegovinai békefenntartó tevékenységébe komoly kihívást jelentett. A NATO-tól érkezett felkérés alapján 1995 decemberében az Országgyűlés egyfelől hozzájárult az IFOR-erők Magyarországon történő átvonulásához és átmeneti állomásoztatásához (112/1995. [XII. 2.] OGY határozat), másfelől egy korlátozott létszámú (500 fős) műszaki alegységet ajánlott fel a művelethez, a Magyar Műszaki Kontingens (114/1995. [XII. 12.] OGY-határozat).²² Az IFOR-erők mandátumának lejáratá után a műszaki kontingens a stabilizációs erők (*Stabilisation Forces – SFOR*) kötelékében folytatta szolgálatát. Magyarország az IFOR/SFOR-műveletek lezárását követően is részt vett a NATO szarajevói parancsnokságának munkájában.

1995 decembere óta – ugyan más politikai körülmények között – ismét idegen csapatok állomásoztak Magyarországon. A NATO boszniai béketeremtő akciójában részt vevő Amerikai Egyesült Államok haderőinek légi- és utánpótlási bázisa Taszáron és Kaposváron, a dán, norvég, svéd, finn és lengyel alakulatokat magában foglaló úgynevezett Északi Dandár logisztikai központja pedig Pécsen működött.

A taszári repülőtér átadása, a légtér átengedése, a befogadó nemzeti támogatás biztosítása, az Északi Dandár logisztikai szervezeteinek pécsi állomásoztatása, a magyar műszaki kontingens IFOR-ba való felajánlása mind-mind az együttműködés és a későbbi NATO-csatlakozás szempontjából fontos katonai tényezők voltak.

²² Lásd Görög István – Padányi József: *Az IFOR–SFOR Magyar Műszaki kontingens 1996–2002*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 2005, 192.

A NATO-CSATLAKOZÁS ÉS KÖZVETLEN KÖVETKEZMÉNYEI

A délszláv válság kezelésében való sokoldalú részvételünk jelentős szerepet játszott abban, hogy a NATO 1997. július 8-i madridi csúcserkeztetén – Lengyelországgal és Csehországgal együtt – meghívta Magyarországot a szervezet teljes jogú tagjai közé, 1999 első félévét tűzve ki csatlakozási dátumként.

Az Országgyűlés saját hatáskörében ügydöntő népszavazás kiírásáról határozott, amelynek eredményét a törvényhozásra nézve kötelezőnek ismerte el. Az 1997. november 16-i népszavazáson megjelent 3 968 668 választópolgár 85,3%-a igennel szavazott Magyarország NATO-csatlakozására.²³ Ezt követően az Országgyűlés a 124/1997. (XII. 18.) számú ismételt határozatában intézkedett a fegyveres erők létszámáról: eszerint az MH létszámát 1998. április 30-ig 58 820 főre kellett csökkenteni.

1997-ben a madridi csúcstalálkozó után felgyorsultak az események. A katonadiplomácia magas intenzitással működött. A vezérkari főnök megfigyelőként részt vett a NATO Katonai Bizottság munkájában. Összekötő tisztek kezdték el munkájukat a NATO főparancsnokságain és regionális parancsnokságain, továbbá konferenciák és országjáró rendezvénysorozatok követték egymást. Megtettük katonai felajánlásainkat a NATO kötelékébe, és elkezdődött a kijelölt erők szisztematikus felkészítése. Újabb szerződéses katonák felvételével erősödött a hadsereg önkéntes jellege, miközben 1998 végére 52 000 főre csökkent az MH költségvetési létszáma.

A NATO-tagságra történő katonai felkészülés feladatai mellett az MH bizonyította sokoldalúságát, amikor 1997-ben és 1998-ban is nagy erővel vett részt a tiszai árvíz elleni védekezésben.

A teljes jogú tagságra való felkészülés időszakában az MH hatékony nemzetközi segítséget kapott. Az amerikaiak felsőszintű tapasztalattal rendelkező katonatisztekkel álló szakértőcsoportot hoztak létre „CUBIC” néven, illetve megkezdődött a közös munka az Ohioi Nemzeti Gárdával. Német szakértők segítettek a NATO légi vezetési és irányítási rendszerébe történő integrálódást. Britek, franciák, olaszok, törökök, hollandok és más országbeliek is hatékony támogatást nyújtottak.

Időközben megfogalmazódtak a csatlakozás minimális katonai követelményei, amelyeket a NATO-csatlakozás kezdetéig az MH sikeresen teljesített. Részt vettünk a védelmi tervezésben és haderőfejlesztésben, kapcsolatot teremtettünk a NATO-parancsnokságok és nemzeti parancsnokságok között, létrejött az integrált légvédelem, kialakultak a felderítés és híradás legfontosabb feltételei. További eredmények voltak a befogadó nemzeti képesség létrehozása, a legfontosabb veszélyforrások kezelésére alkalmas összhaderőnemi képességek fenntartása, az együttműködő békefenntartó alakulatok közötti interoperabilitás megteremtése, a legfontosabb NATO-standardok honosítása és alkalmazása, az ügyviteli szabályok összehangolása, a biztonsági követelmények teljesítése, valamint a személyi állomány átvilágítása. Mindezen követelmények teljesítésével Magyarország alkalmassá vált a teljes jogú tagságra.

A „Vértes–98” fedőnevű parancsnoki és törzszvezetési gyakorlaton – a NATO Katonai Bizottsága elnökének jelenlétében – került sor először a NATO-hadseregekben alkalmazott törzsmunka módszereinek és a jelrendszernek a feldolgozására.

²³ Országos Választási Iroda. Az 1997. november 16-i népszavazás eredménye, országos összesítés. <http://www.valasztas.hu/nep97/index.htm> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 20.)

A tiszai árvizek tapasztalatai alapján elkezdődött a Tisza Többnemzeti Műszaki Zászlóalj felállításának megtervezése. A magyar–román–ukrán–szlovák összetételű műszaki zászlóalj megalakításának célja a tiszai árvizek elleni együttes, hatékony védekezés, illetve egy esetleges katasztrófa hatásainak a felszámolása volt. A létrehozásáról szóló szándéknyilatkozatot Magyarország, Románia, Szlovákia és Ukrajna védelmi miniszterei 1999. január 15-én írták alá.

A csatlakozási tárgyalások előrehaladtával született meg az új biztonság- és védelempolitikai alapelveket rögzítő, 94/1998. (XII. 29.) számú országgyűlési határozat. Az alapelveket az új biztonsági környezethez és szövetségi rendszerhez igazították, a parlament ebben a jogszabályban deklarálta, hogy a „transzatlanti együttműködést hosszú távon is az európai biztonság alapvető fontosságú tényezőjének tekinti”. A tagországokban és Magyarországon lebonyolított ratifikációs folyamat eredményesen zárult.

Az Országgyűlés 1999. február 9-én fogadta el a Magyar Köztársaságnak az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez történő csatlakozásáról és a szerződés szövegének kihirdetéséről szóló 1999. évi I. törvényt. Ebből kitűnik, hogy Magyarország a NATO integráns részeként vállalja a közös védelemből rá háruló feladatokat, az MH pedig a biztonságpolitikai intézményrendszer része. A NATO-csatlakozás kitűzött dátuma a szervezet létrehozásának 50. évfordulója, április 4. volt, ám a kirobbant koszovói válság miatt végül 1999. március 12-re előrehozták: ekkor vált Magyarország Lengyelországgal és Csehországgal együtt a szervezet teljes jogú tagjává.

Az 1989 és 1999 közötti tíz év korábban nehezen elképzelhető változásokat hozott a Magyar Néphadsereg, majd Honvédség történetében. A rendszerváltás és NATO-csatlakozás közötti évtized döntően befolyásolta a honvédség irány- és stratégiaváltoztatását, valamint jövőjét is. Ez idő alatt Magyarország a Varsói Szerződésből indulva a NATO-ba jutott.

Azt az elvárás, hogy Magyarország ne csak fogyasztója, hanem hozzájárulója is legyen a közös biztonság, a csatlakozás után 12 nappal a gyakorlatban is bizonyíthatta. Hazánk egy új tag számára legnagyobb kihívással nézett szembe: 1999. március 24-én megkezdődtek a NATO-nak a koszovói válság rendezése érdekében indított légi hadműveletei. Mind a légierő, a légvédelem, mind a kijelölt szárazföldi erők, a felderítők, a katonai biztonsági szolgálat, a speciális feladatok ellátására létrehozott mobil harccsoportok és más közreműködők (határőrség, rendőrség, katasztrófaelhárítás, önkormányzatok, védelmi hivatalok) egyaránt megállták a helyüket. Az Amerikai Egyesült Államok légierője ismét igénybe vette a taszári és ferihegyi repülőtereket.

A biztonsági környezet változásával egy időben a NATO is kereste saját identitását. A régi NATO-tagállamok katonai képességeit a fenntartható expedíciós képességek irányába mozdították el. Kiseb, hatékonyabb, szélesebb körben alkalmazható, technológiailag fejlett haderők kiépítését szorgalmazták. A Stratégiai Koncepcióban meghatározták, hogy a kollektív védelemre és a „területen kívüli” feladatok végrehajtására egyaránt alkalmas katonai képességeket és elemeket kell létrehozni. Az 1999. áprilisi – a NATO megalakulásának 50. évfordulója alkalmából tartott – washingtoni csúcstalálkozón elfogadták a Szövetség új stratégiai koncepcióját. Ezen a találkozón hagyták jóvá a tagállamok a Védelmi képességek kezdeményezés (*Defence Capabilities Initiative – DCI*) nevű programot, amely öt nagy katonai képességcsoportra fókuszálta a fejlesztéseket: a mozgékonyásra és telepíthetőségre, a fenntarthatóságra, a hatékony harci alkalmazásra, a túlélőképességre és a hatékony kommunikációra. A követelmények teljesítése érdekében az MH is a szükséges „képességsomagok” teljesítését határozta el.

A 78 napos koszovói légi hadművelet megszűnte után, 1999. június 10-én az MH 350 fős békefenntartó őr- és biztosító zászlóaljat küldött Pristinába a KFOR (*Kosovo Forces*)

kötélékébe. A válságkezelésben való részvétel ráirányította a figyelmet a gyors és hatékony eljárások hiányosságaira, amelyeket mihamarabb orvosolni kellett.

IGAZODÁS A SZÖVETSÉGI KÖVETELMÉNYEKHEZ

A NATO javaslatokat dolgozott ki a haderő fejlesztésére, amelyeket a tagországok a saját célkitűzések között fogadtak el. Sajnos a korábbi ambiciózus tervek, felajánlások a biztosított költségvetésből nehezen vagy egyáltalán nem voltak finanszírozhatók, így több területen is visszalépés következett.

1999. október 29-én az Orbán Viktor vezette kormány ülése nyomán született meg a Magyar Köztársaság honvédelmének egészét érintő stratégiai felülvizsgálat koncepciójáról szóló 2322/1999. (XII. 7.) kormányhatározat, amely felgyorsította a jogalkotói tevékenységet is.

A stratégiai felülvizsgálat fontos eleme volt a hosszú ideje megoldatlan irányítási-vezetési rendszernek, a Honvéd Vezérkarnak a Honvédelmi Minisztériumba történő integrálása, ami nagy viták árán 2001 júniusában megtörtént. Ennek eredményeként a honvédelmi miniszter irányítja és vezeti a Magyar Honvédséget. A Honvéd Vezérkar a minisztérium részeként az ország katonai védelemre való felkészítésének stratégiai szintű tervező, szervező, illetve az MH tevékenységének vezető szerve. A vezérkari főnök az első számú katona. A politikai felelősség lekerült a honvédséget vezető katonák válláról, egyértelművé vált az alá-főle rendeltségi viszony. A Szárazföldi és Légierő Vezérkar megszűnésével, azok bázisán megalakult a két haderőnemet vezető hadtestparancsnoksági szintű szervezet, ezzel egyidejűleg megszűntek a hadosztály-parancsnokságok.

A továbbiakban, az Országgyűlés 61/2000. (VI. 21.) számú határozatában rögzítve, a honvédelmi tárca békelétszámát 45 000 főre tervezték csökkenteni. Döntés született arról is, hogy a háborús létszám a korábbiaknál nagyobb mértékben közelítsen a békelétszámhoz. A kormány a szervezeti változásoktól azt várta, hogy a jelenleginél kisebb, tartósan finanszírozható, feladatainak ellátására alkalmas haderő jöjjön létre.

2001-ben elfogadták a Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiáját. A dokumentumban nagy hangsúlyt kapott – az amerikai egyesült államokbeli 2001. szeptember 11-i terrortámadás kapcsán – a terrorizmus elleni küzdelem. A nemzeti katonai stratégia kidolgozása is megkezdődött, de elfogadására csak később került sor. (2001. szeptember 11-én volt a NATO Katonai Bizottságának Budapestre kihelyezett ülése, amely azonban az Egyesült Államokat ért terrortámadás miatt félbeszakadt.)

A stratégiai felülvizsgálat mellett az Állami Számvevőszék (ÁSZ) 1997–1999 között lefolytatott vizsgálata alapján készített jelentésében rámutatott, hogy a haderő-átalakításoknál többszöri koncepcióváltás történt, a csökkenő ráfordítások mellett folyamatos válságkezelés zajlott, aminek következtében az MH nem tudott előírt feladatainak maradéktalanul eleget tenni. A hadsereg technikai fejlesztésre fordítható kerete nominálértéken 60%-kal csökkent.

Az 1999 és 2002 közötti éveket a későbbiekben úgy értékelte az ÁSZ, hogy „a fejlesztési célok nem alkottak egymással összefüggő, a költségvetési lehetőségeket is figyelembe vevő tervrendszert”, vagyis az ambíciók meghaladták a költségvetési forrásokkal realizálható feladatok összességét.

Így a felülvizsgálat célkitűzései is csak részben valósultak meg. A védelmi kiadások 2%-os GDP-arányának elérését 2001-re a kormány nem valósította meg. A haderő átalakításával párhuzamosan az MH folytatta a Szövetségbe történő integrálódás feladatainak végrehajtását.

2000. augusztus 24-én kivonták a hadrendből az 1961 óta szolgálatban álló, legnagyobb darabszámban gyártott gázturbinás, sugárhajtóműves MiG–21 típusú vadászpilóta nélküli repülőgépeket.

Ezzel az MH 47. Pápai Harcászati Repülőezred is megszűnt. Ez a lépés a későbbi technikai korszerűsítést volt hivatott megalapozni.

Az MH már a Horn-kormány idején pályázatot írt ki kétszázadnyi korszerű vadászrepülőgépek beszerzésére, amelyen a JAS 39 Gripen mellett az F-16, az F/A-18 és a Mirage-2000 is indult. A biztos befutónak számító, török, amerikai és belga forrásból is felajánlott F-16-os helyett a 14 darab JAS 39A/B Gripen lízingeléséről szóló, nagy meglepetést keltő döntést 2001. szeptember 10-én jelentették be.

A honvédség tevékenységének elismerése jeléül 2000-ben a miniszterelnök millenniumi zászlót adományozott az MH-nak. A katonai szervezetek is megkapták a jubileumi jelképet.

Az év folyamán természeti katasztrófák nehezítették az ország helyzetét. A honvédség újfent bizonyította a katasztrófák elhárítására való készségét. A Tisza mentén 4000 katona és mintegy 500 haditechnikai eszköz segített a sikeres árvízi védekezésben. A legtöbb katona Tiszaszülő, Kőtelek és Nagyköri térségében dolgozott a gátak megerősítésén.

2000 nyarán több egymást követő héten kigyulladt az ősborókás és a fenyves erdő a Kiskunsági Nemzeti Park területén. A Magyar Honvédség erőit és eszközeit is bevetették Ágasegyháza térségében, köztük a helikopteres tűzoltó képességet ugyanúgy, mint az ol-tócsoportokat.

A 2002. tavaszi kormányváltást (a miniszterelnök Medgyessy Péter lett) követően újabb védelmi felülvizsgálat következett. Újrafogalmazták a politikai célokat, és azokhoz igazították a katonai képességeket. Ambíciószinteket határoztak meg a honvédség számára. Belföldön az ország katonai védelme, a határbiztosítás, a légtérelőőrzés, a befogadó nemzeti támogatás biztosítása, a polgári hatóságok támogatása, valamint a protokolláris feladatok ellátása volt a fő feladat. Külföldön egy telepíthető dandár és békeműveletekre két zászlóaljnyi erő, maximum 1600 fő, különleges rendeltetésű erő alkalmazása²⁴ jelentette az ambíciószintet. A lényeges különbséget a korábbi elképzelésekkel szemben a modernizáció sürgős megkezdése és az önkéntes haderőre való áttérés jelentette.

2002. január 1-jétől a sorkatonák szolgálati ideje ismét csökkent. A törvény szerint a szolgálati idő 9 hónapról 6 hónapra, a polgári szolgálat időtartama 13 hónapról 9 hónapra, a tartalékos katonai szolgálat ideje pedig 4-ről 3 hónapra csökkent. A módosítás szükségességét a kormány azzal indokolta, hogy a kilenc hónapos sorkatonai szolgálat mellett a sorkötelesek egy részét nem tudták behívni. A hat hónapos kötelező sorkatonai szolgálatból 3 hónap a kiképzés, 3 pedig a szolgálat volt.

Miniszteri rendelet (2/2002. [IV. 10.]) született az önkéntes tartalékos jogviszony létesítéséről. A tartalékos szolgálat a tényleges katonai szolgálatból és a rendelkezésre állási időszakból tevődött össze. Az önkéntes tartalékos állományt a tartalékos állományból toborzás útján biztosították. Az önkéntes tartalékos szolgálat bevezetésével öt évre biztosították megélhetést az érintetteknek. Ez az időszak újabb öt évvel volt meghosszabbítható.

Az ismétlődő természeti katasztrófa elhárításában, a 2002. augusztus 12–22. között zajlott dunai és tiszai sikeres árvízi védekezésben egyidejűleg több mint 5000 katona, 12 lánctalpas kételtű, 175 gépjármű és három helikopter vett részt.

A 2002. november 21–22-i prágai csúcsertekezlet a modern hadviselés új katonai képességeinek fejlesztése érdekében jóváhagyta az úgynevezett Prágai Képességcsomagot (*Prague Capabilities Commitment – PCC*). Ennek keretében a tagországok kötelezettséget vállaltak, hogy négy képességterületen fejlesztik a haderejüket a Szövetség katonai erősítése érdekében:

²⁴ Endresz: i. m. 258–259.

a vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris támadás elleni védelem terén, a vezetésirányítási, kommunikációs és információs fölény biztosításában, a telepített erők interoperabilitásának és harci hatékonyságának fejlesztésében, valamint a csapatok gyors telepíthetőségében és működőképességük fenntartásában. Prágában jelentették be a NATO Reagáló Erő (*NATO Response Force – NRF*) megalakítását, valamint a Szövetség parancsnoki struktúrájának átalakítását, a két stratégiai főparancsnokság – Szövetséges Transzformációs Parancsnokság, Norfolk (*Allied Command Transformation – ACT*) és Szövetséges Műveleti Parancsnokság, Mons (*Allied Command Operations – ACO*) – létrehozását, továbbá a terrorizmus elleni védelem katonai koncepcióját. Véglegesítették a NATO-bővítés második körének listáját.

2003-ban újabb, 10%-os létszámcsökkenés következett be a Magyar Honvédségnél. Az átalakítás során csak a legjobb állapotú technikai eszközöket akarták rendszerben tartani. A célul tűzött fejlesztésnél elsőbbséget kívántak biztosítani a katonák egyéni felszerelésének, a csapatok tűztámogatása javításának új eszközök beszerzésével: hordozható páncéltörő rakétakomplexumok, háromdimenziós, nagy hatótávolságú radarok, rádiórelé és vezetékes híradó eszközök, JAS 39 Gripen vadászrepülőgépek vásárlásával, a felújított és modernizált Mi-24 harci helikopterek üzemidejének meghosszabbításával.

A legújabb honvédségi reformnak három célkitűzése volt. Az eddigieknél aktívabban hozzájárulni a szövetségi feladatokhoz, emellett elérni azt a prágai csúcsértekezleten megkövetelt együttműködési képességet, amely lehetővé teszi az aktív szerepvállalást. A harmadik elemet pedig az önkéntes haderőre való áttérés jelentette.

Takarékossági szempontok miatt született döntés a nehéztechnika (harckocsik, tüzérségi lánctalpas eszközök) csökkentéséről, illetve egyes típusok rendszerből való kivonásáról. A vita eldöntésében a NATO-nak is szerepe volt, mivel a Szövetség abban a hitben élt, hogy az új háborúban nem lesz szükség nehéz harci technikai eszközökre, hanem könnyű, kerek harcjárművek kellenek, amelyekkel meg lehet vívni a konvencionális harcot is és a békemissziókban is megfelelnek.²⁵ Ennek szellemében a továbbiakban a harckocsiknak és tüzérségnek csak marginális szerep jutott az MH-ban. Könnyű lövészdandárok alakultak, és megkezdődött a képességalapú haderőfejlesztés időszaka.

Új szervezatként jött létre az MH 34. Bercsényi László Különleges Műveleti Zászlóalj, amelynek feladata a fegyveres küzdelemben részt vevő összefegyvernemi, valamint szövetséges védelmi erők harctevékenységének különleges műveleti támogatása. Folyamatban volt a részképességek (műszaki, víztisztító, egészségügyi) kialakítása, amihez a NATO Reagáló Erő (NRF) rotációs felajánlási rendszere nyújtott segítséget. A HM-ben már működött a kísérleti tervezési rendszer, amelynek szolgáltatásai alapján elkészült a költségvetés is.

A teoretikusok azt a véleményt alakították ki, hogy az országok sokasága képtelen fenntartani a teljes védelmi erőt és az ehhez tartozó képességeket. A fegyveres erők az összetartozás szellemében integráltak, szakosodottak, moduláris felépítésűek lesznek. Ezt nevezték képességorientált haderőnek. A közös erőfeszítésekhez egyes képességek erősítésével lehet hozzájárulni – más képességek rovására.

A gépjárműpark korszerűsítése érdekében használt, de jó állapotú német terepjáró gépjárművek (522 darab) beszerzésére került sor. (A felajánlott tatai 25. dandár átfegyverzése, felszerelése azonban ennek ellenére sikertelen maradt.) Ezzel a megoldással forrásokat lehetett megtakarítani és ugyanakkor a meglévő felajánlásokat teljesíteni.

²⁵ Földesi–Kiss–Isaszegi (szerk.): i. m. 326.

A békeműveletek, a nemzetközi szervezetek (ENSZ, EU, EBESZ, NATO) felkérésére végrehajtott missziók (Ciprus, MFO – Sínai-félsziget, Szudán, Hegyi-Karabah, Grúzia Bosznia-Hercegovina stb.) tapasztalatai mutattak rá a civil-katonai együttműködés (*Civil-Military Co-operation – CIMIC*) fontosságára.

A NATO 2003. évi védelmi miniszteri értekezlete (Colorado Springs, USA) után fontos változás történt, amikor az Országgyűlés az MH külföldi bevetésének döntési jogáról határozott. Azóta a Magyar Honvédség külföldi bevetésének döntési jogköre megoszlik a kormány és az Országgyűlés között: a NATO és az Európai Unió műveleteiben történő szerepvállalásról a kormány, más nemzetközi katonai fellépésről pedig az Országgyűlés határoz. A megváltozott jogi keretek lehetővé tették a gyors döntéshozatalt, egyben igazodtak a NATO-országok rendszeréhez ezen a területen.

A jogharmonizáció már érezte hatását a soron következő válságkezelő misszió döntéseinek meghozatalakor. A Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő (*International Security Assistance Force – ISAF*), NATO-vezetésű nemzetközi stabilizációs haderő kezdte meg működését Afganisztánban. A misszió létrehozását az ENSZ Biztonsági Tanácsa a 2001. szeptember 11-i terrortámadás hatására és az Egyesült Államok afganisztáni hadműveleteinek megkezdése után, 2001. december 20-án döntötte el. A NATO 2003. augusztus 11-én vette át az ISAF felett a parancsnokságot.

Az MH – a kormány határozatainak nyomán – már 2003 februárjában csatlakozott a különböző afganisztáni műveletekhez. Ez kezdetben legfeljebb 50 főt tett ki, és elsősorban egyéni beosztásokat és nem kontingensjellegű hozzájárulást jelentett. A 2191/2004. számú kormányhatározat értelmében aztán bővült a létszám. 2003-ban az MH Magyar Katonai Egységügyi Kontingenst telepített Afganisztánba. Később, 2004 és 2006 között könnyű gyalogszázad működött az ISAF-ban norvég parancsnokság alatt. Az afganisztáni missziókban mind mentálisan, mind fizikálisan jóval nagyobb volt a katonák terhelésének mértéke, mint a korábbi missziókban.

Magyarország a 2003-as iraki amerikai intervenciót követően több más NATO- és nem NATO-orzággal együtt, az ENSZ BT 1483. számú határozatának felhatalmazása alapján, amerikai felkérésre részt vett az Iraki Szabadság (*Operation Iraqi Freedom*) nevű misszióban. Az MH egy 290 fős szállítózászlóalj kiküldésével, a Nemzetközi („Lengyel”) Közép-dél Hadosztály csapatai között folytatta közel másfél esztendő tevékenységét. A zászlóaljon kívül a Többnemzeti Összhaderőnemi Alkalmi Harci Kötelék (*Combined Joint Task Force 7 – CJTF7*) és jogutódja parancsnokságán végzett értékes tevékenységet három váltáson keresztül hat-nyolc magyar törzstiszt.

Az iraki és afganisztáni szerepvállalás új fejezetet jelentett a magyar békefenntartás történetében. Ekkor kezdték a magyar katonák megtanulni az aszimmetrikus – egymástól jelentősen eltérő hadikultúrájú erők közötti – hadviselés szabályait. Két év alatt megduplázódott a békeműveletekben részt vevő magyar katonák száma, amely elérte a tervezett 1000 fős szintet (ambíciószint). 2004-ben az isztambuli NATO-csúcsértekezleten elhatározták, hogy a szárazföldi csapatok 8%-át nemzetközi missziókban és műveletekben kell tartani – ezt a szintet az MH teljesítette is.

Magyarország a katonákon kívül rendszeresen küldött nemzetközi békemissziókba rendőröket, határőröket is.²⁶

²⁶ Lásd Boda József: A rendészeti békefenntartásról. PhD-értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2006.

A külföldi missziók sikere – amely teljesen átalakította a honvédség életét – mellett nehézkesen folyt a haderő átalakítása. A krónikus alulfinanszírozást nem lehetett meg nem történné tenni, a védelmi felülvizsgálat koncepciója újra megroppant, noha voltak használható eredményei. Nyugati mintára új elemek is kerültek az állománytáblába: bevezették a vezénylőzászlósi rendszert. A katonanők haderőn belüli érdekeinek védelmére létrejött a katonanői bizottság.

A csapatstruktúra alig változott. A kiképző központok 2004. évi bezárása után a különböző állománykategóriába tartozó szerződéses katonák alapkiképzése, át- és továbbképzése Szentendrére került. A 24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj Egerből áttelepült Debrecenbe.

A 14/2004. (III. 24.) számú határozatában az Országgyűlés intézkedett a haderő-átalakítás folytatásáról. Ebben leszögezte: a haderőt úgy kell kialakítani, hogy az a nemzeti és a nemzetközi keretek közötti alkalmazásra egyaránt megfelelő képességekkel rendelkezzen, és egy önkéntes alapú, professzionális, sokoldalúan, rugalmasan és hatékonyan alkalmazható hadsereg jöjjön létre – mindösszesen 40 000 fővel. Az állománykategóriák szerinti pontos létszámról a 15/2004. (III. 24.) számú országgyűlési határozat külön intézkedett.

(A tanulmány 2., befejező részét folyóiratunk 2018/4. számában közöljük.)

FORRÁSOK, IRODALOM

Levéltári források

A Magyar Köztársaság honvédelmi miniszterének 55/1989. számú utasítása a káder- és személyügyi munkában érvényesített párthatáskörök megszüntetéséről. Hadtörténeti Levéltár Magyar Néphadsereg (HL MN) 1948–1989 közötti parancsok gyűjteménye 21. d.

A Magyar Népköztársaság honvédelmi miniszterének 0044/1989. sz. parancsa az MN-ben végrehajtásra kerülő egyoldalú haderőcsökkentéséről. HL MN 1948–1989 közötti parancsok gyűjteménye, 21. d.

Az 1989. május 19-i MN vezetői értekezlet – Németh Miklós miniszterelnök hozzászólása. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. HM T KT 33. d. 88. ö. e.

Az MH vezérkar főnök referátuma az 1990. évi vezetői értekezleten. Hadtörténeti Levéltár Központi Irattár (HL KI) 5/21 449/4 ö. e.

Az MN Vezetői értekezlet anyagai, 1989. december 1. – Borsits László altábornagy MH vezérkari főnök tájékoztatója. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. HM KT 31. d.

Az MSZMP PB 1967. március 7-i határozata néphadseregben történő végrehajtása tapasztalatainak összegzése, javaslat a hadsereg politikai intézményrendszerének átalakítására. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. HM T KT 119. d.

Az Országos Tervhivatal Elnökének tájékoztatója. HL MN 1980–1989 f. HM T 22. d. 64. ö. e.

Jelentés a RUBIN feladat végrehajtásáról. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. HM T KT 115. d.

Kárpáti Ferenc jelentése a szovjet csapatok részleges kivonásáról. HL KI 00808/1989 – 79/0919.

Németh Miklós miniszterelnök beszédéből az MN vezetői értekezletén. Néphadsereg (hetilap), 1989. május 26.

Politikai információs jelentés 1989. augusztus. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. MN Politikai Főcsoportfőnökség 1746. d. 2601. ö. e.

Felhasznált irodalom

- Állami Számvevőszék: 0905 – Jelentés a Honvédelmi Minisztérium fejezet működésének ellenőrzéséről. 2009. április. www.asz.hu/jelentes/0905/jelentes-a-honvedelmi.../0905j000.pdf
- Boda József: *A rendészeti békefenntartásról*. PhD-értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2006.
- Endresz Ernő: *A Magyar Köztársaság megújuló védelempolitikája a rendszerváltás után*. In: Deák Péter (szerk.): *Biztonságpolitikai kézikönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2007.
- Földesi Ferenc – Kiss Zoltán – Isaszegi János: *A Magyar Honvédség negyedszázada – a rendszerváltástól napjainkig*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
- Görög István – Padányi József: *Az IFOR–SFOR Magyar Műszaki kontingens 1996–2002*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 2005.
- Helgert Imre: *A Magyar Honvédség és a taxisbloká*d. In: Dr. Helgert Imre – Dr. Mészáros Gyula: *A Magyar Honvédség a rendszerváltás sodrában, Néphadseregből – Magyar Honvédség*. I–II. kötet. Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum – Antológia Kiadó, Lakitelek, 2017.
- Helgert Imre: *A Magyar Néphadsereg közreműködése a Munkásőrség megszüntetésében és felszámolásában*. In: Dr. Helgert Imre – Dr. Mészáros Gyula: *A Magyar Honvédség a rendszerváltás sodrában, Néphadseregből – Magyar Honvédség*. I–II. kötet. Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum – Antológia Kiadó, Lakitelek, 2017.
- Kárpáti Ferenc: *Puskalövés nélkül*. Duna International Könyvkiadó Kft., 2011.
- Makk László: *A haderő átalakítása a hidegháború utáni korszak biztonsági kihívásainak tükrében. A Magyar Honvédség haderő-átalakításai a rendszerváltástól a NATO-tagságig (1989–1999)*. PhD-értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2008.
- Mészáros Gyula: *A Magyar Honvédség a megváltozott biztonsági környezetben, 1990–1994*. In: Dr. Helgert Imre – Dr. Mészáros Gyula: *A Magyar Honvédség a rendszerváltás sodrában, Néphadseregből – Magyar Honvédség*. I–II. kötet. Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum – Antológia Kiadó, Lakitelek, 2017.
- Mészáros Gyula: *A Tábortól a Lelkészi Szolgálat újraszervezése*. In: Dr. Helgert Imre – Dr. Mészáros Gyula: *A Magyar Honvédség a rendszerváltás sodrában, Néphadseregből – Magyar Honvédség*. I–II. kötet. Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum – Antológia Kiadó, Lakitelek, 2017.
- Országos Választási Iroda. Az 1997. november 16-i népszavazás eredménye, országos összesítés. <http://www.valasztas.hu/nep97/index.htm>
- Romsics Ignác: *A 20. század rövid története*. Rubikon Ház Bt., Budapest, 2007.
- Romsics Ignác: *Volt egyszer egy rendszerváltás*. Rubikon Ház Bt., Budapest, 2003.